

Дубравка Стајић*

Институт за политичке студије, Београд

ПРАВНА ДРЖАВА КАО НАЦИОНАЛНИ И ДЕМОКРАТСКИ ОКВИР ДЕЛОВАЊА ЕКОНОМСКИХ СУБЈЕКТА У СРБИЈИ У ПРОЦЕСУ ИНТЕГРАЦИЈА**

Сажетак

Аутор отвара питање могућности конституисања правне државе у Србији, која је изложена (is exposed) двоструком притиску: завршетку процеса приватизације и глобализацији. Теоријска друштвена мисао у Србији је већински заснована на породични неолиберализам. Такав модел је примењен у приватизацији, која је имала тешке последице за српску привреду: деиндустријализација праћена дуготрајном незапосленошћу, регионалне неједнакости у економском развоју. То су интерне последице неолибералног модела развоја. Држава мора да интервенише. Основни стуб правне државе је независно правосуђе, усвајање стратегије развоја, као и контролне функције: инспекција рада, финансијска и фискална контрола.

Независно правосуђе је услов развоја демократске националне државе, али и услов пријема у Европску Унију.

Кључне речи: правна држава Европска Унија, неолиберализам, правосуђе, послодавци, запослени.

Пре него што се упустимо у разматрање методолошких претпоставки и оквира истраживања пројекта о демократском и наци-

* Виши научни сарадник, Института за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

оналном капацитету политичких институција у Србији у процесу међународних интеграција, потребно је разјаснити нека претходна питања која ће омогућити прецизирање сваког појединачног истраживачког проблема.

Најпре треба истаћи *смисао и суштину* друштвених истраживања. Ово питање је добро дефинисао С. Маиер (А. С. Меуер) који је био у праву када је истакао: „Да у истраживању међуљудских односа истраживачи истражују сами себе“. Доиста, наша уверења, политичка одређења и етика утичу на *избор* друштвених проблема, дефинисање метода истраживања и оцену изабраних друштвених појава, као и инструменте решавања конкретних друштвених проблема. Зависно од теоријског дискурса који истраживач заступа, утврђује се и обим и дубина истраживаних појава емпиријским методама. За сложене друштвене појаве није довољно истраживање на микро-плану, јер једнострана интерполација утврђених карактеристика микро-појаве на макро план неће донети очекиване резултате у облику *јасно утврђене правилности* (која се односи на различите институције – предузеће, локалну самоуправу, суд), већ може да доведе до замагљивања проблема, нетачних и непотпуних резултата. *Комплексност и флексибилност* појава у савременом свету захтевају стално присутну свест о међузависности и утицају окружења, како регионалног (западни Балкан), тако и глобалног (Европска Унија, глобална светска заједница) са којима је Србија повезана, којима економски и политички гравитира, или жели да успостави везе регулисане међународним правом. Процеси интеграција успостављају се и делују истовремено са процесима који делују дезинтегративно, па и деструктивно, или отежавајуће и успоравајуће на жељени развој институција: недовршена транзиција у Србији и глобална економска криза, која је почела 2008. године и није извесно када ће се завршити.

Економска криза је битно успорила развој најразвијенијих земаља, довела је до преиспитивања теоријских основа неолибералног економског модела уређења привреде. Малобројни су интелектуалци који су у претходних двадесет година упозоравали да савремени капитализам губи своју прогресивну покретачку снагу, како у политичкој тако и у економској сфери, да постаје ригидан и деструктиван како према економији и становништву земаља широм света, тако и према природи и ресурсима. Међу најпознатијим критичарима је свакако Ноам Чомски (N. Chomsky). Криза је отво-

рила суштинска питања: може ли се обновити тржишна привреда и са којим претпоставкама. поново се отвара питање улоге државе, не само њене интервенције у привреди, већ редистрибутивне улоге кроз програме социјалног старења о социјално угроженим групама, које су у кризи изгубиле економски статус (запослење и имовину).

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ТРАНЗИЦИЈА КАО ОПШТИ ОКВИР ДЕЛОВАЊА ИНСТИТУЦИЈА

Глобална криза довела је до живих расправа у редовима истраживача из области друштвених наука – правника, политиколога, економиста, социолога – о даљем правцу развоја глобалне економије, као и појединачних друштава. Истовремено, а чини се и неупитно, бивше социјалистичке земље прошле су пут од *нестабилне транзиције до стабилизације* вишестраначке демократије и тржишне привреде. Та стабилност је угрожена светском економском кризом, у мери у којој она погађа све привреде, јер су оне повезане глобалним тржиштима и привредном делатношћу мултинационалних компанија.

Грађани и политичке елите у земљама у транзицији имали су веома висока очекивања у области политичке и економске модернизације. Истраживања обављена деведесетих година у тим земљама показала су да је немали број грађана сматрао модернизацију за аутоматску последицу промене политичког и економског система. О томе је исцрпно писао и дао податке Р.М. Ризман у својој књизи о транзицији у Словенији. Он је изнео упоредне показатеље демократских реформи, посебно политичких ставова у више постсоцијалистичких земаља, која су оперативно, али и сазнајно, важна за истраживање процеса транзиције институција у Србији.¹⁾

Глобализација се у пракси показала као она фаза развоја позног капитализма у којој је капитал заснован на тржиштима хартија од вредности и некретнина где одбацује највеће профите, док се индустријска и пољопривредна производња потискују, опадају и профитне стопе у овим делатностима. Истовремено расте обим терцијарних делатности (пружање услуга, угоститељство, туризам, медији, различити облици забаве). У друштвеном смислу, чо-

1) Rudolf Martin Rizman, *Uncertain Path, Democratic transition and consolidation in Slovenia*, College Station, Texas A&M University, 2006.

век постаје отуђено и постварено биће (реификовано биће), отуђен од других људи и од самог себе. Почетак процеса отуђења дефинисао је Карл Маркс (К. Marx)²⁾, а у довршеном облику филозофски је одредио Ерих Фром (E. Fromm). Овај последњи је 70-тих година 20. века указивао на потпуну реификацију човека, који се идентификује са својом имовином.

Криза која је наступила 2008. године довела је у питање до-тадашњу теоријску недодирљивост неолиберализма. У Србији су неолиберални теоретичари имали монопол у јавним медијима, уз оспоравање било ког аргумента оних који су другачије мислили. Сада се, иако врло стидљиво, поново читају Марксова дела – тако Татјана Драгичевић Радичевић пише критички текст „Корпоративни капитализам, крај једне доктрине – апстракционизам или креативна деструкција“³⁾, Дарко Маринковић пише чланак „Протестантска етика и дух капитализма – други пут“, док Дејан Костић истиче дугу и значајну традицију немачке судске праксе у решавању радних спорова, у чланку „Европски концепт решавања радних спорова“⁴⁾.

Ни у иностраној ни у домаћој истраживачкој јавности не постоји једна теоријска парадигма глобализације и транзиције: неолиберализам се показао као агресиван и политички искључив процес у политичкој сфери односа. Његова искључивост може се мерити са искључивошћу револуционарних влада након великих грађанских револуција и Октобарске социјалистичке револуције, наравно са супротном идеолошком парадигмом. У сфери економских односа глобализација се показала као деструктиван процес. У поређењу са периодом од пре двадесет година, већина друштава и њиховог становништва је осиромашила, а средња класа као симбол просперитета демократских тржишних друштава смањује се и готово ишчезава, како у Европској Унији тако и у САД. Поставља се питање да ли је транзиција ка демократији у садашњем свету само заустављена / блокирана постојећом економском кризом ли ће сам криза породити нови облик демократског капитализма?

Могуће је да садашња глобална криза, како тврди Имануел Велерстејн (I. Wallerstein) представља тако дубоку структурну кризу

2) Упореди: К. Маркс, *Историја о вишку вредности, том 1*, ИМРП – Просвета, Београд, 1969, књ. 24.

3) Упореди: *Политичка ревија*, ИПС, бр. 3/2010, стр. 157-173.

4) Упореди: *Политичка ревија*, ИПС, бр. 3/2010, стр. 345-357.

капитализма да се капитализам више не може обновити као јединствен светски систем. Постоје велике економске и политичке разлике, које указују на више групација земаља различитог ступња развоја. Ако се упореде постојећи економски системи, уз европски модел социјалне тржишне привреде, амерички неолиберални модел са ограниченом интервенцијом државе, постоје нове експанзивне привреде које имају специфичне карактеристике и то је посебна група земаља: Кина, Индија, Русија, Бразил. Најбројнију и хетерогену групу земаља представљају земље светске полупериферије, чије су карактеристике: екстензивна пољопривреда, постојање домаћег финансијског сектора за јачање домаћег капитала, власништво најважнијих природних ресурса припада мултинационалним компанијама, домаћа индустрија, пољопривреда и природа стагнирају, а местимично су девастирани, постоји проблем депулације неких региона и моноцентрични урбани разбој. У групацију, која обухвата и разлике у степену развоја, спадају земље Африке, неке азијске и већина земаља Латинске Америке.

Развој Србије ка тржишној економији и вишестраначкој демократији још није завршен процес, ни у историјском нити у политичком смислу. Отворено је питање да ли ће развој довести привреду до ступња развоја средњеразвијених земаља каква је Словенија, или ће остати у групи земаља светске полупериферије. Питање даљег развоја Србије је отворено. Потребно је испитати које мере и средства треба да примене сви релевантни политички субјекти, што се у првом реду односи на политичку елиту, али и грађане и наравно интелектуалну елиту. Капацитет политичких институција није неупитно „демократски“, те у пракси и треба ваљано и аргументовано утврдити параметре који доприносе развоју таквог капацитета, отклањању препрека или бар смањивању у току трајања транзиције и посттранзиционом раздобљу. Постоји константа која се у пракси понавља и увек изнова доказује своје деловање: највећи непријатељ развоја демократије у једном друштву је сиромаштво, како привреде тако и грађана.

ПРАВНА ДРЖАВА И ЕКОНОМСКИ МИКРО ПЛАН

Правна држава је један од темељних резултата грађанских револуција у периоду 17-19. века, и темељна вредност коју настоје да остваре земље у транзицији. У функционалном смислу она представља поделу власти и независност једне гране власти од оста-

ле две. Три гране власти: законодавна, судска и извршна представљају стални предмет изучавања теорије и реформисања у пракси. Степен реформи означава вишеструку условљеност и корелацију са демократским развојем појединачних друштава. У начелном смислу, правна држава симболише општу друштвену правду и правичност, једнакост свих грађана пред законом, укидање апсолутистичке феудалне власти и феудалних привилегија стечених припадношћу одређеној класи рођењем појединца. Правна држава у ужем економском смислу имала је историјски различита значења: док је у 19. веку била схватана као „laissez-faire“ држава која не интервенише у тржишне односе и послове предузетништва, у 20. веку све више постаје држава која интервенцијама у секундарној прерасподели друштвеног производа добија заштитну улогу према социјално најугроженијим грађанима. Историјски, на ово су утицала два глобална процеса: настанак и развој мултинационалних компанија чији капитал превазилази друштвени производ већине сиромашних земаља узетих заједно, а други узрок је Велика економска криза 1929. године, као прекретница у модерном схватању одговорности државе за добробит грађана. Ово је била највећа криза хиперпродукције у историји индустријског капитализма. Посебан облик решавања односа државе и друштва су радикалне социјалистичке револуције, које су успоставиле друштвени поредак на принципима супротним капитализму, и у којима је држава добила другачију улогу, односно у складу са марксистичким и другим социјалистичким идејама, држава је постала „инструмент радничке класе“. У пракси, и држава у социјализму морала је да буде орган власти, мада је принцип јединства власти на спецификован начин допринио једнакости грађана пред законом. У пракси, посебно у судским поступцима, та држава је штитила одређен корпус интереса који су сматрани не само уставним и законским категоријама, већ демократским политичким вредностима изнад права. Суштински, одређена као држава радничке класе, овај тип државе је остваривао власт у интересу политичке елите, односно партијске номенклатуре. Позитивна карактеристика те државе је заступање социјалне правичности, која је омогућила да основне људске потребе, као што су запосленост и стан буду остварене у знатно већем степену у односу на западна друштва тржишне економије. Треба имати у виду да је социјализам настао и развијао се претежно у сиромашним земљама, које су претходно биле неразвијене капиталистичке државе и друштва, са углавном недемократским

режимима власти и малом традицијом политичке демократије. Политичка очекивања од транзиције, која су исказана у поменутих истраживањима, зато су била висока и једним делом нереална.

Правна држава је циљ и идеал политичких елита, грађана и теоретичара државе и права у протекла три века. Поред слободе и демократије тај појам упркос многим негативним искуствима у пракси, није нестало из свести и политичке културе грађана и многих друштава у савременом свету. Иако су њени историјски и идеолошки основи и претпоставке у Америчкој и Француској револуцији, данас су ретке државе које се отворено залажу за неки облик ауторитарне власти. Правна држава припада корпусу идеја које се стално обнављају, мењају неке елементе у складу са друштвеним променама, али остају присутне као друштвена вредност. То није само академска идеја, већ практична потреба грађана, као и ужих пословних и интересних група, да остваре одређени степен предвидивости и нормираности у различитим сферама друштва.

У најужем правно-егзегетичком смислу⁵⁾ правна држава је „она држава у којој је законодавна власт субординирана извршној и судској власти“. У свом настанку након грађанских револуција, правна држава је гарантовала опште и слободно право гласа пунолетним грађанима, без условљавања имовинским цензусом. Постоји читав корпус права и слобода, гарантованих уставима и позитивним законодавством, као што су забрана ropства, принудног рада, неповредивост стана и приватне имовине, слобода предузетништва, слобода удруживања, право грађана на одбрану пред судом (ангажовање правног заступника, односно адвоката). И у развијеним грађанским демократијама, нису се сви облици власти подједнако развијали, па је законодавна власт, у надлежности парламента, била изложена највећој контроли јавности и грађана. Међутим, управа и правосуђе су током 19. века још увек били под влашћу европских врховних владара-монарха. Тек током 20. века и као резултат сложених и тешких друштвених сукоба, настале су велике кодификације управног права, са циљем да се и управна власт стави под контролу јавности. За садашње правне државе карактеристична је технички модерна управна власт, коју и даље карактерише висок ступањ формализма. То се може рећи и за савремене наддржавне творевине као што је Европска Унија.

5) Упор. *Правна енциклопедија*, Београд, Савремена администрација, 1979, стр. 1038.

Период после Другог светског рата, када су настале велике међународне организације, као и почетак европских интеграција, поново је отворио питање правне државе и управне власти. Искуство владавине нацизма допринело је стварању свести о националним, а нужно и наднационалним регулаторним телима, која у савременим интегрисаним творевинама делују са становишта субординације. То је карактеристично за Европску Унију у којој регулаторна тела делују са становишта субординације, имају велику моћ, располажу великим сумама новца, право држава-чланица, посебно правосуђе су им подређени. Зато је питање даљег развоја правне државе, посебно њеног ограничавања у великим наднационалним интегрисаним организацијама, теоријски и практично важно за земље у транзицији и њихове грађане. Процес транзиције у Србији још није завршен, што отвара питања изворних надлежности и субординације као принципа интеграција.

У разматрању националног и демократског капацитета политичких институција неминовно се долази до дихотомије између те две вредности. О демократији као вредности смо писали, али постоји још једна вредност коју је такође створило грађанско друштво, а то је принцип *нације и националног*. Национална припадност, пре свега обележена језиком као заједничком одликом припадника једне заједнице, била је основ за многе ратове и револуције током 19. и 20. века. Модерна држава штити право на изражавање националне припадности, а међународно право посебно штити етничке групе и мањине, односно њихова права на језик и културу у срединама у којима живе припадници већинских нација. Нација је била предмет огромног броја теоријских и политичких радова, злоупотребљавана је у политичке и друге сврхе. Посебно се национално питање отворило у постсоцијалистичким друштвима, као вид отпора бившем систему који је класу сматрао наднационалном творевином.

Однос демократског и националног капацитета политичких институција не може бити једнозначан, ни хармоничан. Између ове две вредности постоји историјска и савремена *дихотомија*. Док се демократија остварује као процес промена, зависно од технолошких и економских унапређења, дотле је национално везано за низ константи, као што су језик, обичаји, локални начини припремања хране, локална изворна уметност, локално занатство. У том смислу национално подразумева одређену конзервирајућу функцију.

Проблем дихотомије је постојао и у претходним фазама развоја тржишних привреда, али глобализација заоштрава то питање до степена не само губитка националног идентитета, већ нестанка малих језика, малих локалних култура, па и малих народа. Глобализација која доноси демократизацију као универзалност у области исхране и одевања, маргинализује и уништава многе локалне вештине и умећа. Ово је сукоб демократског и националног на нивоу свакодневног живота. Проблеми се усложњавају на другим подручјима политичког и друштвеног живота. У привреди се може отворити следеће питање: да ли одређена привредна делатност или грана, карактеристична за једну националну привреду, треба да опстане због националног идентитета привреде, чак и када престане да одбацује максимални профит?

Однос демократских и националних вредности посебно су испитивали истраживачи из постсоцијалистичких земаља, у већ наведеним истраживањима наведеним у књизи Р. М. Ризмана. непосредно после 1989. године постојао је веома висок консензус изборног тела против социјализма, а за вредности грађанске демократије: 1) парламентарни систем; 2) вишестраначки и синдикални плурализам; 3) јаке националне ревандикације у облику повратка старих политичких партија, националних симбола и политичких програма из периода пре Другог светског рата. Постојало је високо поверење бирача у нови изборни систем, а у свим земљама су изражене националне политичке опције. Не случајно вишестраначки избори деведесетих година су довели националне странке, као најбројније, на власт. Овај талас ентузијазма показао се као променљива појава, јер су први озбиљни поремећаји настали приватизацијом – губитак запослења, сиромаштва, немогућност запошљавања младих, нестајање индустрије, указали на суштину демократије, која није могућа без економског развоја. Продубљивање сиромаштва и незапослености довело је до појаве политичких екстрема у облику различитих испољавања расизма и неонацизма. Типично за изразито осиромашене области – бивше индустријске центре, су постале неонацистичке организације, напади и злостављање Рома, напади на припаднике других мањина, азиланте и стране раднике. На те појаве указано је у књизи *Uncertain Path*, R. M. Rizmana.⁶⁾

Највиши правни акти који су темељно променили друштво и привреду у Србији су Закон о приватизацији и Устави, из 1990. и

6) Видети посебно Part II 9, *The Making of the Nation and Political Pluralism*.

2006. године. Закон о приватизацији ступио је на снагу 2001. године, и требало је да оствари два циља: 1) Транспарентну (јасну) приватизацију имовине предузећа и других субјеката; 2) правичну и ефикасну приватизацију, која ће омогућити чување капитала предузећа и максимум људских ресурса. у пракси нису остварени ови циљеви, јер је примена овог закона директно и индиректно допринела деиндустријализацији привреде и локалних заједница, као и масовној незапослености и осиромашењу становништва.

Устав као основни и највиши правни акт сваке државе представља правни основ свих осталих правних аката, законских и подзаконских. Правна решења којима се регулишу поједини институти настају тако да трају у дужем временском периоду. Уставотворац настоји да пронађе праву меру равнотеже између чврстине и флексибилности, па у стабилним државама тржишне привреде и парламентарне демократије они остају на снази више деценија. Државе које су пролазиле кроз процес транзиције, имале су бурне промене политичког, правног и економског система, што је условило промену устава, доношење нових и сталне допуне и измене у складу са транзиционим променама. У Србији су један социјалистички један транзициони устав били на снази по 16 година: Устав СФРЈ/СР Србије био је на снази од 1974. до 1990. године, док је први устав вишестраначке Србије био на снази од 28.09.1990. до 20.08.2006. године, када је ступио на снагу сада важећи Устав. Промене у уставима битно су промениле друштва у транзицији, имовинску и политичку моћ. Промена својинских облика значајна је: 1) са становишта економског система; 2) нове расподеле моћи у друштву.

Имовинско-правна транзиција у Србији, као и у другим бившим југословенским републикама, била је специфична у односу на источноевропске земље постсоцијализма. Државна својина је омогућила брзу приватизацију, док је друштвена својина у фази „блокиране“ транзиције (1990-2000) довела до социјалних конфликта, јер су радници бранили имовину предузећа коју су остварили својим радом. Друштвена својина, која је законски нормирана као „својина без титулара“, довела је до нешто другачијих последица у првој фази приватизације. Једини изузетак у коме је спроведена транспарентна приватизација је Република Словенија, у којој је на основу Устава 1991. године проведена транспарентна ваучерска приватизација односно сви грађани су добили ваучере који су обухватили сва домаћа предузећа. Међутим, овакав облик приватиза-

ције није био могућ у Србији, у којој 2011. још увек транзиција и приватизација нису довршени процеси. Значај устава и основног приватизационог закона је у томе што се мења облик својине, који директно и индиректно доводи: 1) до промене економског система; 2) поделе моћи у друштву. Истраживање институција подразумева схватање транзиције као суштински политичког процеса, који се одвија у сфери економије. Стога је транзиција нужно морала да се изрази као промена структуре друштва. У структурном погледу, друштво у Србији у протеклих двадесет година показује исту правилност као развијена друштва западне демократије: средња класа је толико смањена да је готово исчезла, све друштвене и социо-професионалне групе припадају хетерогеној скупини осиромашеног становништва. Ту припадају: пољопривредници, радници, пензионери, издржавана лица, ученици и студенти, лица са посебним потребама, многи стручњаци и интелектуалци, мали предузетници, посебно припадници групе класичних заната. Регионално, већина становништва на југу Србије приходује знатно мање од Севера. Пирамида економског богатства и моћи мењала се упоредо са трајањем транзиције: сада је зарубљена, на њеном врху је веома мали број моћних и богатих предузетника, који јавно и не јавно утичу на политичке центре моћи. Дистрибуција моћи и богатства је толико неједнака, да су неки истраживачи стекли уверење да се ради о првобитној акумулацији капитала. ова тврдња подлеже расправи и преиспитивању, јер кумулирање личног богатства још није довољан фактор акумулације капитала. Битно за истраживање институција и успоравање њиховог развоја је да припадници пословне елите врше притисак на ове институције, у складу са интересима своје групе и својим личним интересима.

У складу са претходним општим сазнањима о условима у којима се одвијају процеси довршавања транзиције привреде и институционалног система, истраживање треба да обухвати:

1. Идејни пројекат: са дефинисањем предмета истраживања, метода и начина реализације.
2. Операционализација: оперативна разрада хипотеза на макро-плану. У овом случају међуутицај правне државе и економских субјеката.

Упоредо са основним фазама разраде и развоја пројекта, вршиће се прикупљање документарне грађе (Устав, закони, под законски акти, појединачни акти предузећа), секундарна литература упоредно из других земаља у транзицији.

Истраживање је теоријско-емпиријског карактера. Постављање основних хипотеза које треба да буде основа и оквир емпиријског истраживања дефинисаће се неке опште правилности у(не) грађености институција. Теоријски закључци провераваће се емпиријским истраживањем предузетника/запослених, и грађана као контролне групе.

Dubravka Stajic

THE RULE –OF-LAW-STATE AS A NATIONAL AND DEMOCRATIC FRAME FOR ACTIVITY OF ECONOMIC SUBJECTS IN SERBIA IN THE PROCESS OF INTEGRATIONS

Summary

Author of the above article opened some hypothetical ideas, with categories and problem of the future investigation of interior capacity of political institutions in Serbia. Major referencies of institutions are „democratic“ and „national“ qualities. This capacity is put on stake by double-meaning of „national“ and „democratic“ in political activity and everyday polict of institutions. At the same time these problems must be regarded through the problems which caused the World economy crisis. The importance, disorder which caused throughtout the world, opened many discussions: the untouchable neoliberal paradigm bycame the object of economic and political discussions, on the unive sities, among politicians and business people, too. It happened that ideas of philosopher Karl marx became actual instead of complete ignorance and negligence, just in the late socialistic counties. The main point of interest of all people is summarized in one question: when ceisis will finisi? The main taks of the present investigation is the idea of relation between the state – of – law and aconomy in Serbia, now in the end of process of transition. Is it fruitfull and narrow relations, or the state does not felp to private business, bud endageres its road? Some employers and their workers concluded the collective bargain without exterior help, even withput konoledge of high ranks, before this work was finiced. Rheir relations are harmonized. Is it possible to become the rule, instead the rare exception.

Key words: nev liberalism, world economy crises, investigation, Karl Marx, new discussions, world development, emplyers and emplo yees, institutions in Serbia, national, democratic.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић, Марија, *Методолошке студије*, Београд, ИПС, 1994, стр. 210.
- Драгићевић-Радичевић Татјана: Корпоративни капитализам, крај једне доктрине – асптракционизам или креативна деструкција, Политичка ревија бр. 3/2010, стр. 157-174, ИПС Београд, 2010.
- Костић, Дејан: Европски концепт решавања радних спорова, Политичка ревија 3/2010, стр. 345-358. ИПС, Београд, 2010.
- Маркс, Карл, *Теорије о вишку вредности, књ. 1*, Дела, том 24, Београд, ИМРП Просвета, 1969.
- Милић, Војин, *Социолошки метод*, Београд, Нолит, 1978.
- Plasser, Frity, Ulram A. Peter, Waldraud, Harald, *Democratic Consolidation in East-Central Europe*, London, Palgrave Macmillan, 1998.
- *Правна енциклопедија*, Београд, Савремена администрација, 1979.
- Rizman, Rudolf martin, *Uncertain Path, Democratic transition and consolidation in Slovenia*, College Station, Texas A&M University Press, 2006.
- Monkenberg, Michael, „The Radical Right in Postsocialist Central an Eastern Europe: Ctomparative accobservations and Interperattions“, *Eastern European Politics and Societies*, 2/2003.

Resume

In this paper author underlined conceptual and hypothetical assumptions, categories and research problems for a researcher working on the project on democratic and national capacity of political institutions in Serbia in the process of integrations. Serbia has been going through a very long and complex process of transition – in the first phase there was a blocked transition and it has not been finished yet as a process of defining and practical completion (formation?) of institutions, normative system and society. At the same time, there are mutual ties in the field of economy and political system between Serbia and regional environment and between Serbia and global environment as well. The world economic crisis has imposed a serious theoretical re-examination of neo-liberal paradigm of the order and functioning of economy and the state. Until the beginning of the world crisis in 2008 this paradigm was unquestionable. Moreover, starting theoretical premises of a controversial and almost forgotten philosopher Karl Marx have been re-examined and the practice of globalization has shown manifestations that are contrary to those that had been expected twenty years ago – that is, instead of showing unity and equalization on the global level, capitalism has brought about a deep differentiation

and a huge gap between wealthy and poor states and their populations. It is divided into at least three groups of the states: the states with a marketed social economy (the European Union, Canada, Australia), neo-liberal states (the United States of America, Japan), the states in the state of expansion (India, China, Russia and Brasil) and a fourth group of the states consisting of a heterogeneous and most numerous group of the world economy periphery and half-periphery with almost all states of Africa and South America and a great number of Asian states included. There is an open question as to which level of development could Serbia reach until the end of the process of transition. The above mentioned processes have represented only the broadest frame of global social reality in which general factors have been influencing even the smallest parts of the world system – small states and their economic, legal and political subsystems. These general factors are not parameters in the research, but they are a part of one deep insight and the researchers' awareness on interdependence of the project which cannot be managed solely from the point of view on local causal phenomenons.

Овај рад је примљен 20. априла 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. јуна 2011. године.